

РЕГИОНАЛНИ ПРОФИЛИ: ПОКАЗАТЕЛИ ЗА РАЗВИТИЕ 2022

16 ноември 2022 г.

От 2012 г. Институтът за пазарна икономика представя единственото по мащаба и дълбочината си изследване на социалното и икономическото състояние на областите в България. Регионалните профили стъпват на 68 индикатора, представящи реалната картина в 28-те области.

Всички данни и материали - www.regionalprofiles.bg

За контакти: 02/952 62 66

Петър Ганев
Адриан Николов
Зорница Славова

Проектът "Регионални профили: показатели за развитие" е подкрепен от Фондация "Америка за България".

РЕЗЮМЕ

РЕГИОНАЛНИ ПРОФИЛИ 2022: УСТОЙЧИВИТЕ РАЗЛИЧИЯ И ПОТЕНЦИАЛЪТ ЗА РАЗВИТИЕ

ИКОНОМИЧЕСКА СРЕДА: ПОТЕНЦИАЛ НА ПРАГА НА НОВИТЕ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Пандемията оказва своето влияние върху регионалната карта на стопанското развитие, като през 2020 г. в поне 10 области се отчита свиване на икономиката в номинално изражение. Брутният вътрешен продукт на София (столица) остава почти непроменен – малко над 51 млрд. лв., което е 43% от цялата икономика на страната. На юг се откроява икономиката на Пловдив (с БВП от 9,8 млрд. лв.), която традиционно формира над половината от брутния продукт на Южен централен район. На югоизток Стара Загора (5,1 млрд. лв.) временно изпревари Бургас (4,6 млрд. лв.) – областта, която понесе най-тежко удара на пандемията.

На север безспорен лидер остава област Варна (7,3 млрд. лв.), която също отчете спад в сферата на услугите, но запази силната индустрия в периферията на морската столица. Велико Търново премина сравнително добре през пандемията и почти се изравни с Русе на нива от около 2,7 млрд. лв. Двете области се „надбягват“ по размер на икономиката от десетилетия, като в последните години Русе беше с едни гърди напред. По-малкият мащаб на икономическите центрове в Северна България – с изключение на Варна, както и по-слабата свързаност между тях предопределят до голяма степен и разликата между Северна и Южна България.

Фиг. 1. Брутен вътрешен продукт на областите в България през 2020 г. (млн. лв.)

ЮГОЗАПАДЕН				ЮЖЕН ЦЕНТРАЛЕН			ЮГОИЗТОЧЕН		
				Пловдив 9765			Стара Загора 5071	Бургас 4579	
				Пазарджик 2771	Хасково 2043	Кърджали 1760			
						Смолян 1235	Сливен 1580	Ямбол 1217	
София (столица) 51 281				СЕВЕРО-ИЗТОЧЕН		СЕВЕРЕН ЦЕНТРАЛЕН		СЕВЕРО-ЗАПАДЕН	
				Варна 7346		Русе 2696	Велико Търново 2656	Враца 2469	Плевен 2412
София 3988	Благоевград 3134	Кюстендил 1123	Перник 1120	Шумен 1802	Добрич 1744	Търговище 1217	Габрово 1556	Разград 1173	Монтана 1265
							Силистра 892	Ловеч 1331	Видин 726

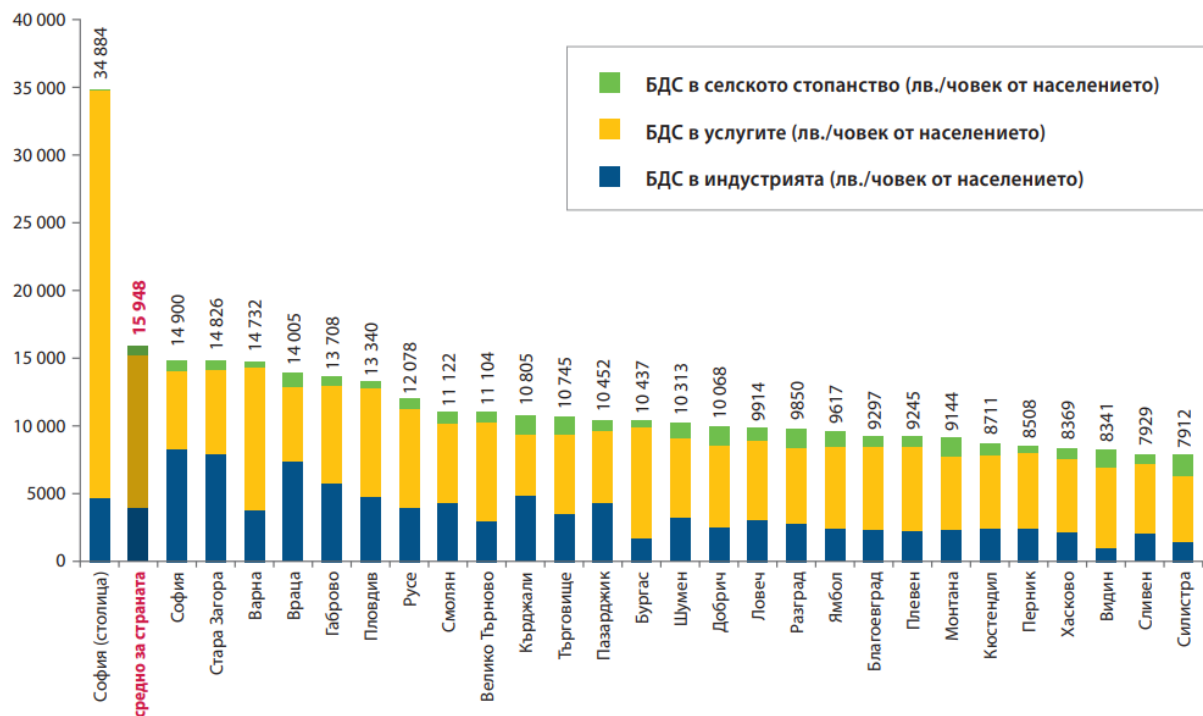
Източник: НСИ

Брутната добавена стойност на човек от населението¹ по области варира от близо 35 хил. лв. в София (столица) до под 8 хил. лв. в Силистра. Икономиката на София се отличава значително от всички останали и е силно доминирана от услугите, които носят 86% от добавената стойност в столицата. На второ място в страната остава област София (15 хил. лв. на човек), която обхваща индустрията в непосредствената периферия на столицата, но също и голяма част от минното дело и металургията в Средногорието. Наред с област София, промишлеността играе водеща роля в Стара Загора и Враца, които също са с висок БВП на човек от населението – около 14-15 хил. лв. на човек от населението, благодарение на високата добавена стойност, създавана от компаниите в енергетиката. Сравнително висок дял на индустрията се наблюдава още в Габрово – заради традициите на преработващата промишленост, както и в Кърджали и Пазарджик, където наред с преработваща промишленост има и успешни предприятия в минната индустрия – съответно в Крумовград и Панагюрище, които отчитат добри резултати през 2020 г.

Традиционно висок дял на услугите имат морските области Варна и Бургас – в рамките на 70-80% от добавената стойност на местната икономика. В област Пловдив показателите са по-балансиранни, като услугите носят малко над 60% от добавената стойност. Въпреки това, в абсолютно изражение добавената стойност на услугите в Пловдив изпреварва тази във Варна и Бургас, което отразява по-големия размер на икономиката на Пловдив. Селското стопанство носи над 10% от добавената стойност в областите Силистра, Видин, Монтана, Разград, Добрич, Търговище, Шумен, Ямбол и Кърджали. Видимо това са сравнително по-малки и бедни области, разположени предимно в северната част на страната.

¹ Екипът на ИПИ е изчислил брутната добавена стойност на човек от населението на база на резултатите от преброяването на населението. Официалните резултати отчитат население на страната от малко над 6,5 млн. души през 2021 г.

Фиг. 2. Брутна добавена стойност на човек от населението по области през 2020 г.

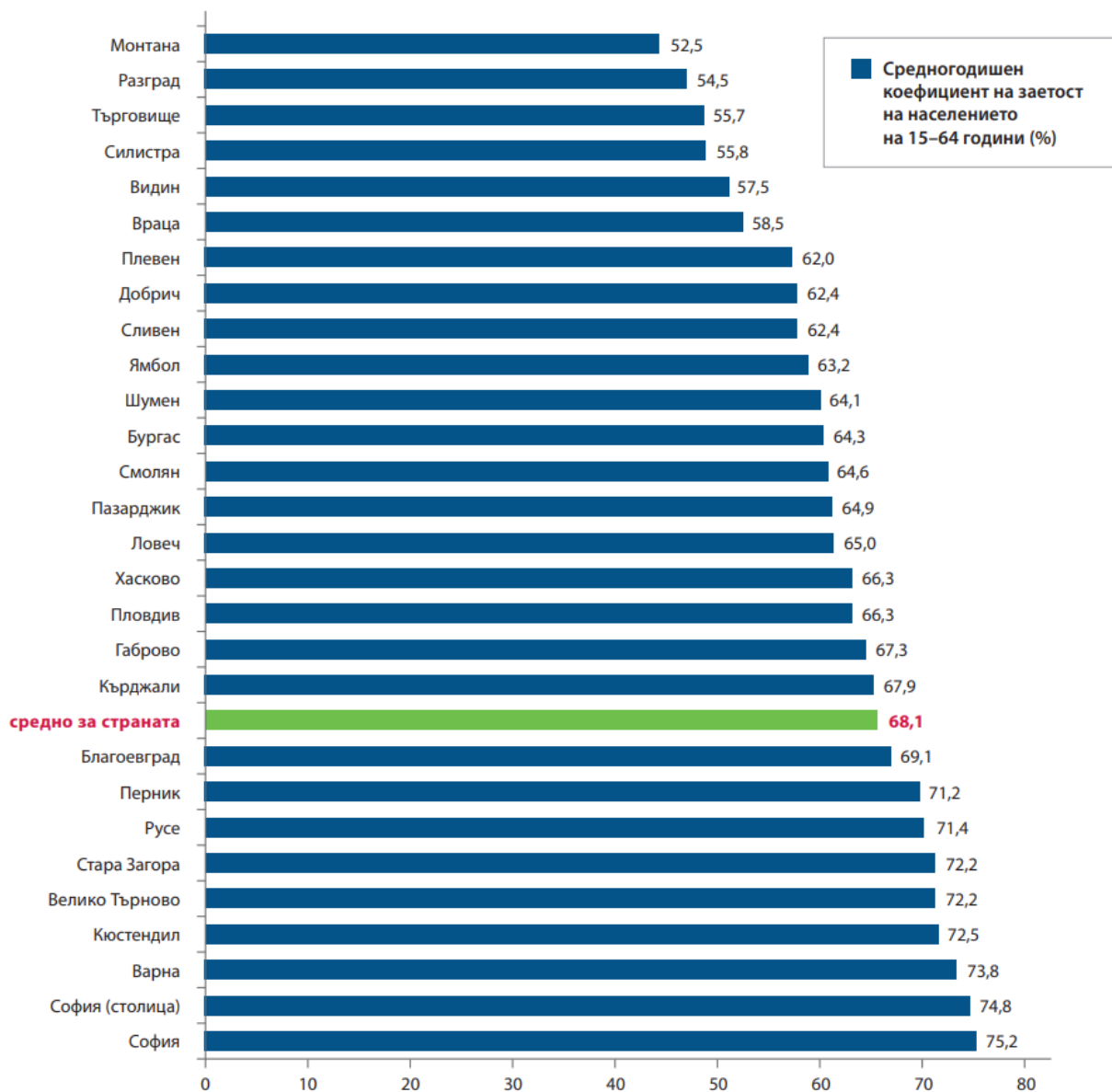

Източник: НСИ, изчисления на ИПИ

Въпреки възстановяването на икономиката през 2021 г., заетостта не успя да се върне на нивата отпреди пандемията. Коефициентът на заетост на населението на възраст от 15 до 64 години средно за страната остава малко над 68%, като варира от 52,5% в Монтана до около 75% в област София и София (столица). Трябва да се отчете много силното представяне на област София, която отново изпреварва София (столица). Област Варна е на трето място с коефициент на заетост от 73,8%, което е и исторически рекорд за местната икономика. През 2021 г. осем области отчитат коефициент на заетост над 70%, като изпреварват с 15-20 процентни пункта тези в дъното на класацията. Всички шест области с коефициент на заетост на трудоспособното население под 60% са разположени в Северна България – това са Монтана, Разград, Търговище, Силистра, Видин и Враца.

През последните години продължава нарастването на възнагражденията в страната. Към средата на 2022 г. средната брутна месечна заплата в столицата надвишава 2 300 лв. Област София е на второ място със средна заплата от над 1 600 лв., а в рамките на 1 400 – 1 500 лв. са възнагражденията в областите Варна, Пловдив, Стара Загора, Враца и Габрово. Най-ниските заплати през 2022 г. се отчитат в Благоевград и Кюстендил – около 1 100 лв. на месец, както и във Видин, Хасково и Смолян. На ниво общини най-високите възнаграждения са в и около трите водещи центъра – София, Варна и Пловдив, както и в Средногорието и няколко общини с големи енергийни компании.

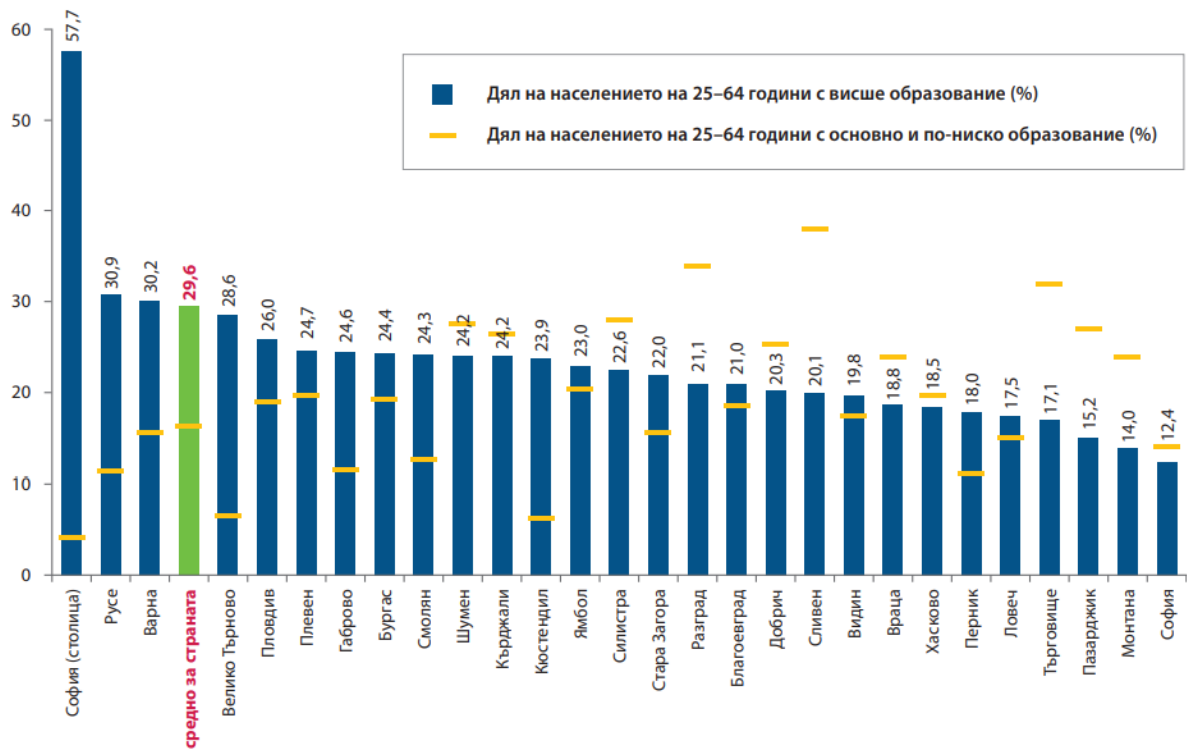
Фиг. 3. Коефициент на заетост на населението по области през 2021 г.

Източник: НСИ

Човешкият капитал и профилът на работната сила са ключови в процеса на трансформация на българската икономика. През 2021 г. близо 30% от населението на възраст от 25 до 64 години е с висше образование, като през последните години този дял се покачва. Категоричен лидер е София (столица), в която 57,7% от работната сила е с висше образование. На следващо място са областите Русе (30,9%), Варна (30,2%) и Велико Търново (28,6%), които традиционно се представят силно по този показател. Прави впечатление, че няколко области в Северна България влизат в челото на тази класация. В поне 12 области в страната лицата с основно и по-ниско образование в работната сила са повече от висшистите. Изключително висок остава дялът на хората с основно и по-ниско образование в областите Сливен, Разград и Търговище.

Фиг. 4. Образователна структура на работната сила по области през 2021 г.

Източник: НСИ

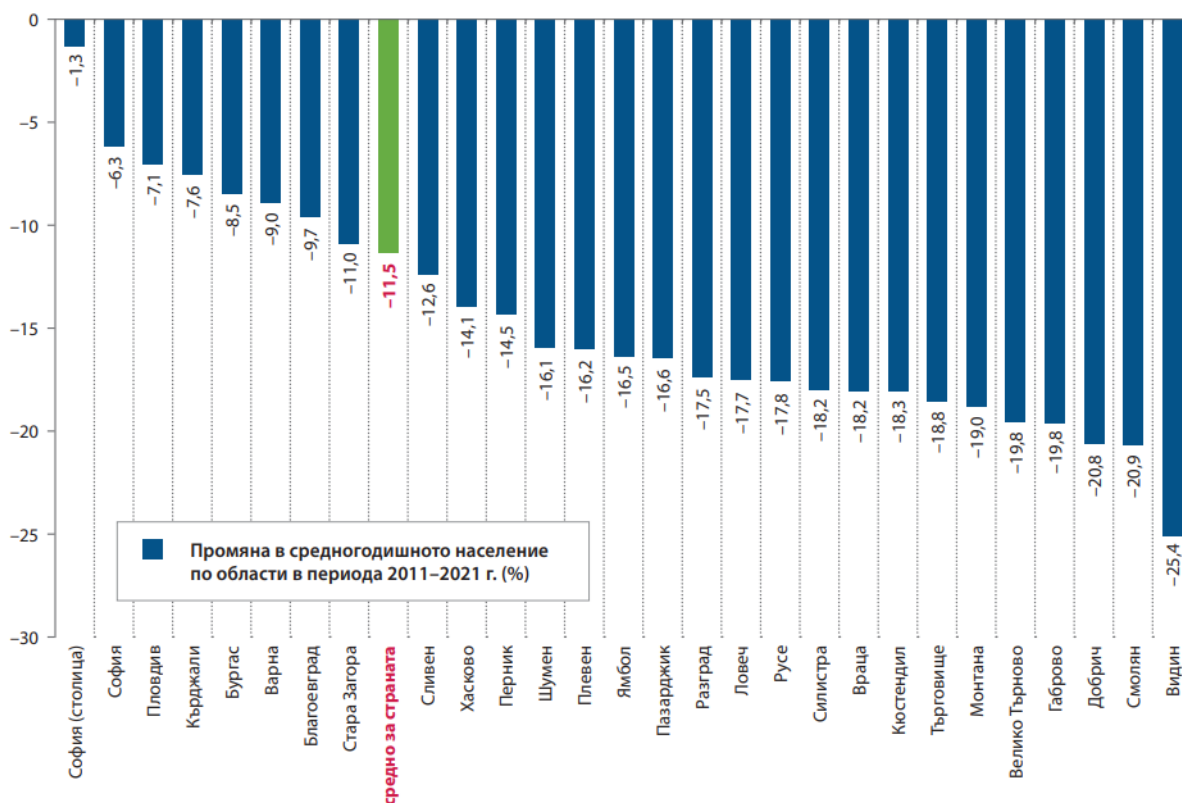
Регионалните профили ясно показват, че макар отпечатъкът на пандемията и последвалото икономическо възстановяване да е видим на регионалната карта, съществуващите отпреди големи различия между областите се запазват. На фона на продължителната политическа нестабилност и предизвикателства пред икономиката в края на 2022 г., развитието и отключването на потенциала на регионите ще са от огромна важност. Местните власти трябва да бъдат изключително активни и да работят в посока трансформация на своята икономика чрез повече производителност и конкурентоспособност, в т.ч. привличане на инвестиции и развитие на индустриалните терени, работа с образователните институции и подкрепа за инвестициите в човешки капитал, отвореност за регионални партньорства и мислене отвъд обичайните административни граници. В тези свои усилия общините имат нужда от подкрепа и най-вече – от реални стъпки за финансова децентрализация и повече собствен ресурс.

СОЦИАЛНА СРЕДА: УСТОЙЧИВИ РАЗЛИЧИЯ В КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ

През 2021 г. населението на България е малко над 6,5 млн. души, като през последното десетилетие броят на жителите във всички 28 области намалява. Дори в София (столица) се отчита спад на населението, което е провокирано частично и от пандемията. Това показват данните от преброяването на населението през 2021 г., които дават една много по-достоверна демографска картина. Загубата на население е следствие както от влошената демографска структура – съответно силно отрицателен естествен прираст на населението във всички области, така и от механичния отлив на население от повечето области в страната. Някои области, предимно на север, губят между 20 и 25% от своето население за последните 10 години. Приемаме за добри примери областите, които губят по-малко от 10% от своето население.

Областите с най-нисък спад в населението са тези, които през годините успяват да привличат хора, тоест отчитат механичен прираст. Най-устойчиви са тези процеси в София (столица) и област София, както и в Пловдив, Бургас и Варна. Във всеки един от тези примери периферията на големия град – било то индустриална или туристическа – привлича население. Интересно е, че през последните години се наблюдава устойчива тенденция на прилив на население в Кърджали, при това в почти всички общини в областта. В същото време едно от големите предизвикателства пред вторичните центрове – например Стара Загора, Русе и Велико Търново – е невъзможността устойчиво да привличат/задържат население, особено сред младите и икономически активните.

Фиг. 5. Прираст на населението по области в периода 2011-2021 г.

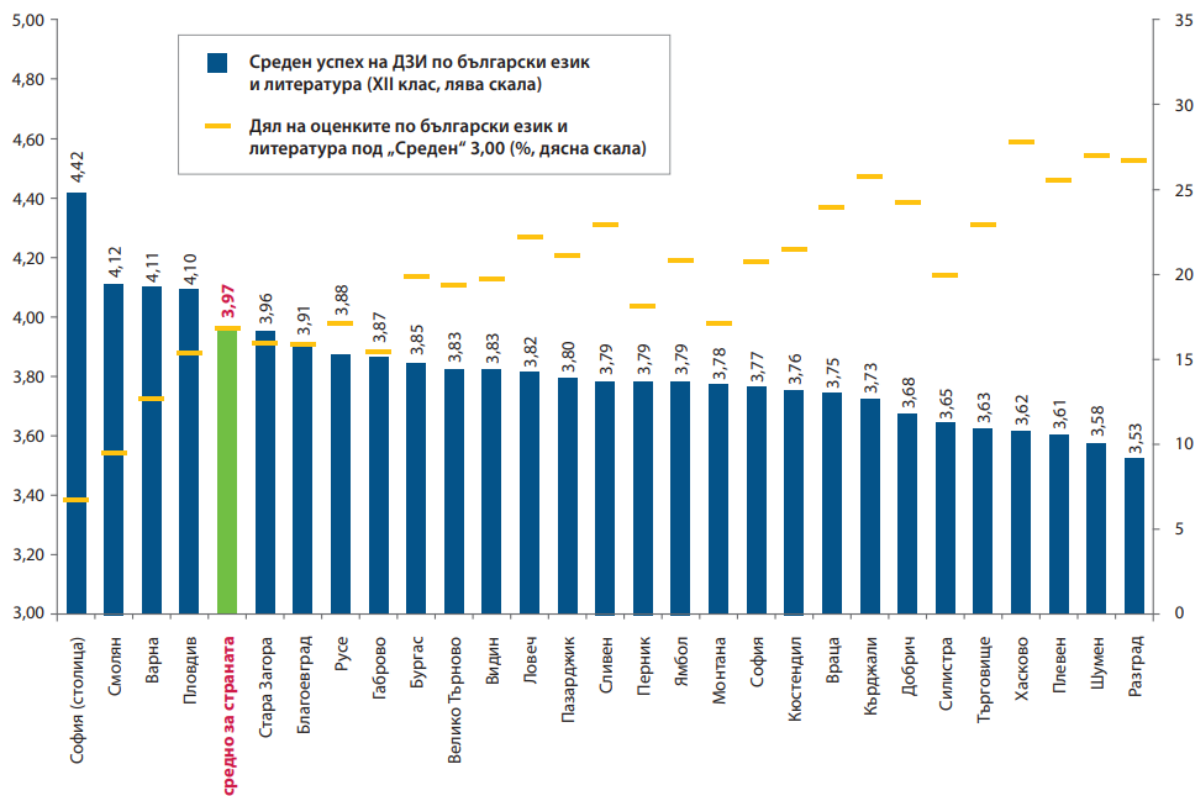
Източник: НСИ

Образованието претърпя сериозен удар през последните две години, като в големи периоди от време учениците бяха в режим на дистанционно обучение. Това безспорно е една от причините за по-слабите резултати на държавните зрелостни изпити през 2022 г. Лидерите в страната на изпита по български език и литература (XII клас) не са изненадващи – това са София (столица), Смолян, Варна и Пловдив. Четирите области са единствените, които регистрират среден успех

над границата от 4,00. София (столица) и Смолян са и единствените области с по-нисък дял (под 10%) на слабите оценки. Областите в дъното на класацията отчитат силно притеснителни резултати, като средния резултат на изпита по български език и литература е малко над границата от 3,50, а дялът на слабите оценки достига над 25%, тоест всяко четвърто дете получава слаба оценка.

Въпреки пандемията и затрудненията в образователния процес остава сравнително добър обхватът на децата в образователната система, макар все още има проблемни райони. В около 10 области нетният коефициент на записване на децата в V-VII клас е над или около 90%, докато в други седем области коефициентът на записване е под границата от 80%. Относителният дял на напусналите основното и средното образование спада до 2,5%, а дялът на второгодниците е устойчиво под 1% от учениците. Всичко това показва, че дори и да е постигнат известен успех по отношение на задържане на децата в училище, то все още предстои работа в по-бедните райони на страната. Също така е очевидно, че най-голямото предизвикателство в системата остава качеството, измерено от образователните резултати и придобитите умения.

Фиг. 6. Резултати от държавен зрелостен изпит (ДЗИ) по български език и литература през 2022 г.

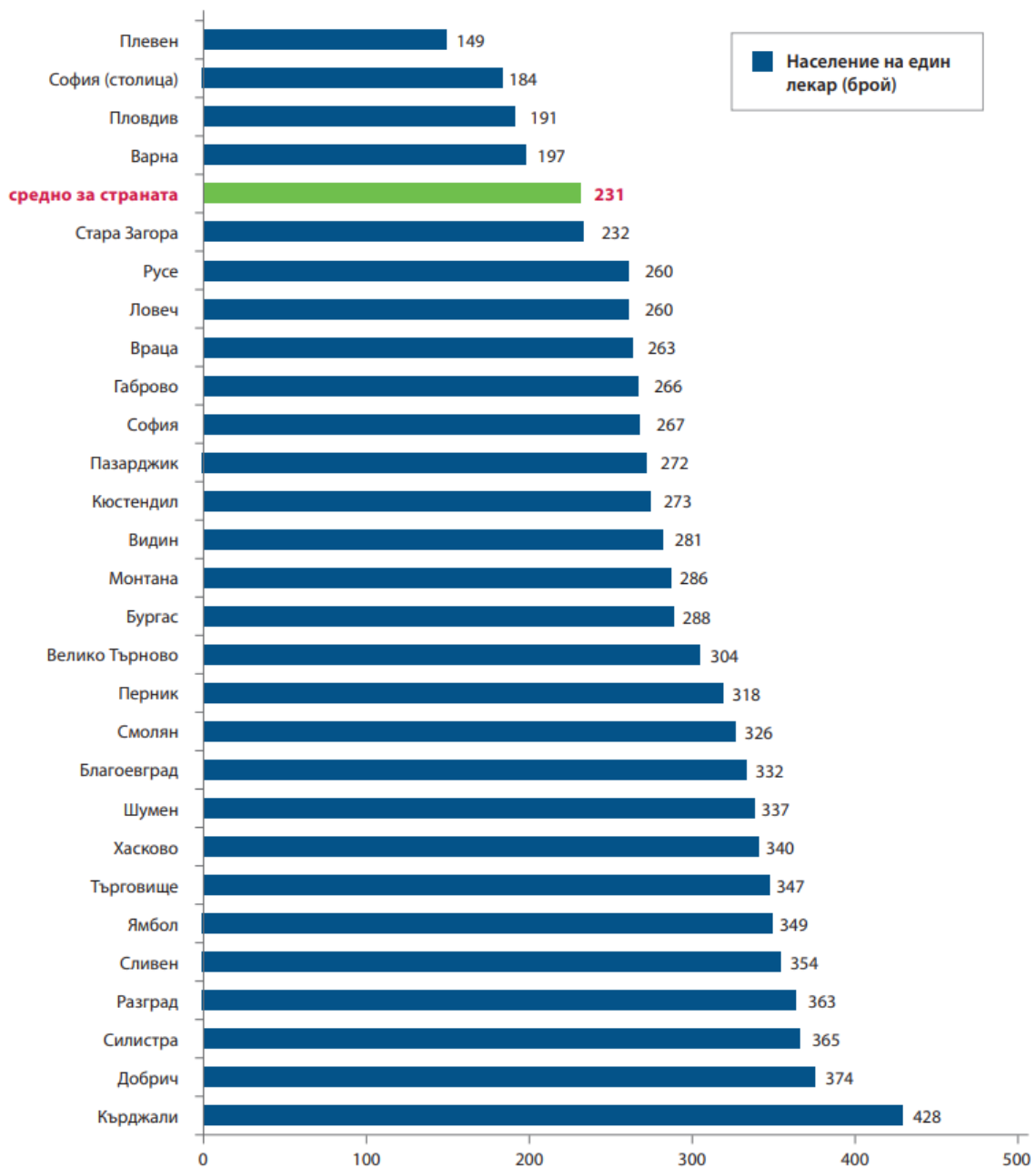

Източник: МОН, изчисления на ИПИ

Пандемията изведе на преден план здравеопазването и възможността на здравната система да отговори на извънредните обстоятелства. В един период показатели като брой на болничните легла и достъп до лекари се превърнаха във водеща тема за качеството на живот по места. Регионалните различия в сферата на здравеопазването са особено видими при достъпа на населението до лекари. Докато в някои области – Плевен, София (столица), Пловдив и Варна – един лекар се грижи средно за под 200 души от населението, то в половината области в страната на един лекар се падат по над 300 души. Областните центрове със силни медицински университети се представят чувствително по-добре в показателите за достъп до здравеопазването, особено по отношение на достъпа до лекари специалисти. Броят на

болничните легла също варира от около 11 легла на 1000 души в област Плевен до под 3 легла на 1000 души в областите Перник, Добрич и Шумен.

Фиг. 7. Достъп на населението до лекари по области през 2021 г.

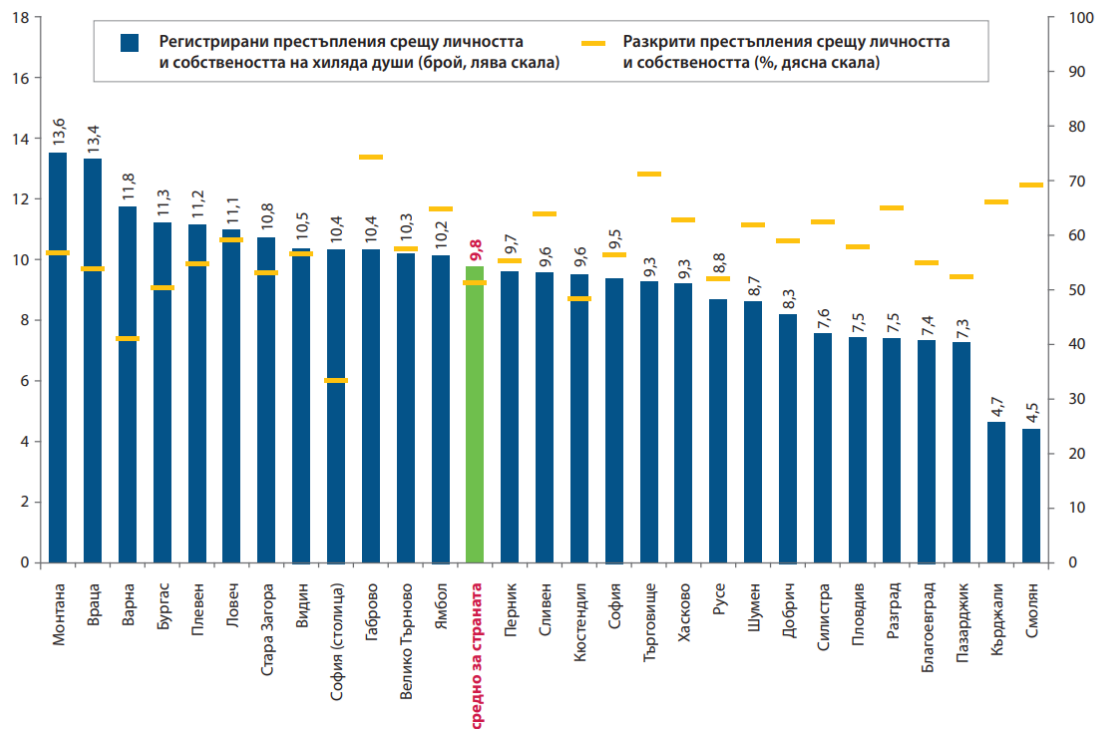

Източник: НСИ

През последните години се наблюдава устойчив спад на регистрираните престъпления срещу личността и собствеността в страната. През 2021 г. са регистрирани средно по 9,8 престъпления срещу личността и собствеността на 1000 души от населението, като преди 10 години този показател е бил поне 1,5 пъти по-висок. Смолян и Кърджали остават най-сигурните области с под 5 регистрирани престъпления срещу личността и собствеността на 1000 души. Най-много престъпления на 1000 души от населението се отчитат на северозапад – Монтана и Враца, както и във Варна и Бургас, макар в морските области тенденцията да е за сериозен спад през последните години. Разкриваемостта е най-висока в област Габрово, като близо 75% от регистрираните престъпления срещу личността и собствеността през годината са разкрити. Отново най-ниска е разкриваемостта в София (столица) и Варна, в които устойчиво под

половината от регистрираните престъпления срещу личността и собствеността биват разкрити в рамките на годината.

Фиг. 8. Регистрирани престъпления срещу личността и собствеността и разкриваемост през 2021 г.

Източник: ВСС, изчисления на ИПИ

Новото издание на „Регионални профили: показатели за развитие“ за поредна година разкрива икономическия потенциал и дълбоките социални различия между областите в България. Изданието обхваща период, в който икономиката се възстанови от тежкия удар на пандемията, но бързо среща нови предизвикателства, гарнирани с тежка политическа криза. Преброяването на населението освети по-ясно от всякога тежките демографски проблеми пред страната, които ограничават и потенциала за растеж по места. Въпреки това, успешните модели на развитие в отделни райони показват, че няма непреодолими фактори и подем, икономическа трансформация и оживление в демографски и социален план на места са напълно възможни. Ако към момента три района имат устойчива положителна динамика и се отличават от всички останали, то цел пред регионалната политика в средносрочен план би следвало да е отключването на потенциала на вторичните центрове. Това зависи от множество политики на национално ниво, но също така и от правомощията, капацитета и финансовата независимост на местните власти.